

ราคาข้าวจะไม่ตกต่ำ... ต้องเร่งพัฒนาสู่ “เกษตร 4.0”

ราคาข้าวที่ตกต่ำเป็นปัญหาที่เกิดขึ้น จนเราคุ้นชินกับเหตุการณ์ที่เมื่อราคาข้าวตกต่ำชาวนาจะออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือพยุงราคาไม่ให้ตกต่ำด้วยวิธีการต่างๆ เหมือนแก๊งกันไปในแต่ละปี หากวิเคราะห์โครงสร้างการกำหนดราคาข้าวจะพบว่า ผู้กำหนดราคาอันดับแรก คือ “ผู้ส่งออก” ซึ่งจะเป็นผู้รับราคาของผู้ซื้อจากตลาดโลก โดยการกำหนดราคารับซื้อจะดูจากดูดีมานด์ ซัพพลาย และสต็อกของโลก ทั้งนี้ ในปีการเพาะปลูก 2559/60 กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา (USDA) ประมาณการว่าผลผลิตข้าวโลกจะเพิ่มขึ้น 2.4% ไปอยู่ที่ 483 ล้านตันข้าวเปลือก ในขณะที่การบริโภคโลกจะเท่ากับ 476 ล้านตันข้าวเปลือก เพิ่มขึ้น 1.3% และจากปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นมากกว่าการบริโภค ทำให้สต็อกข้าวของโลกปรับเพิ่มขึ้นเป็น 121 ล้านตันข้าวเปลือก ซึ่งถือเป็นระดับสูงสุดในรอบ 15 ปี นับจากปี 2544 ส่งผลทำให้แนวโน้มราคาข้าวในตลาดโลกปีการเพาะปลูกนี้ลดลงและเมื่อราคาลดลง ผู้ส่งออกก็ส่งผ่านราคาไปให้ “โรงสี” จากนั้นโรงสีก็จะไปกำหนดราคาข้าวเปลือกของชาวนาให้สอดคล้องกับราคาส่งออกที่ลดลง ซึ่งราคารับซื้อข้าวเปลือกของโรงสีสามารถลดต่ำลงได้ก็ตามความขึ้นของข้าวเปลือกนั้นๆ ซึ่งในขั้นตอนนี้ การกำหนดราคาอาจจะถูกบิดเบือนได้ หากไม่มีการควบคุมการตรวจสอบความขึ้นที่รัดกุมมากพอ และ “ชาวนาซึ่งเป็นผู้ผลิตขั้นต้นจะเป็นผู้รับราคาจากโรงสี” โดยไม่มีเงื่อนไข

หากจะกล่าวถึง “ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ” ถ้าวิเคราะห์กันเฉพาะดีมานด์ ซัพพลายและสต็อกที่เกิดขึ้นในแต่ละปี อาจจะเป็นการมองเพียงแค่เหตุการณ์เฉพาะหน้าเท่านั้น ซึ่งไทยไม่สามารถจะกำหนดปัจจัยระดับโลกเหล่านี้ได้ และจากการที่ไทยเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลก ซึ่งนับวันจะมีผู้เข้ามาช่วงชิงตลาดมากขึ้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงเหตุปัจจัยของปัญหาเชิงโครงสร้างที่แท้จริงคือวิธีการผลิตที่มีแนวโน้มถดถอยลงเรื่อยๆ เมื่อเทียบกับคู่แข่ง ซึ่งหากย้อนกลับไปในอดีต สมัยปู่ ย่า ตา ยาย การเพาะปลูกข้าวของชาวนาเป็นไปเพื่อ “การบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก” การเพาะปลูกจะไม่ซับซ้อน เน้นใช้แรงงานคน แรงงานสัตว์และพึ่งพิงแหล่งน้ำจากฝนที่ตกตามฤดูกาล ผลผลิตที่ได้ชาวนาจะเก็บไว้ในยุ้งฉางของตนเอง และเมื่อต้องการบริโภคจะนำมาสีเป็นข้าวสาร ถือเป็นการผลิตในระดับ “เกษตร 1.0” มาถึงในปัจจุบันการพัฒนารูปแบบการเพาะปลูกข้าวของไทยเข้าสู่ระดับ “เกษตร 2.0” กล่าวคือ มีการเพิ่มปริมาณผลผลิตด้วยการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูก และมีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรในระดับเบื้องต้น อาทิ รถไถนา รถเกี่ยวข้าว ฯลฯ รวมถึงเริ่มมีการเพิ่มคุณภาพพันธุ์ข้าวและใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตเข้ามาช่วยเสริม ทำให้ผลผลิตข้าวของไทยมากขึ้นเกินความต้องการบริโภคในประเทศสามารถเหลือส่งออกไปต่างประเทศปีละกว่า 9-10 ล้านตัน หรือ คิดเป็นครึ่งหนึ่งของผลผลิตข้าวรวม

อย่างไรก็ดี แม้ว่าผลผลิตข้าวไทยจะมีเหลือเพื่อส่งออกมาก แต่ก็มีคู่แข่งมากขึ้นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเวียดนาม อินเดียน ปากีสถาน ซึ่งดูเหมือนว่าประเทศเหล่านี้ ต่างสร้างผลผลิตต่อไร่ที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องและหลายประเทศได้แซงหน้าไทยไปแล้ว กล่าวคือผลผลิตข้าวเวียดนาม ปากีสถาน และอินเดียนอยู่ที่ 925, 592 และ 574 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ ในขณะที่ไทยมีผลผลิตข้าวเพียง 448 กิโลกรัมต่อไร่ ต่ำกว่าประเทศคู่แข่งทั้งหมด ซึ่งถึงแม้ความไม่มีประสิทธิภาพการผลิตข้าวของไทย โดยเฉพาะเวียดนามซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญที่มีผลผลิตข้าวต่อไร่มากกว่าไทยถึงสองเท่าตัว ดังนั้น หากไทยต้องการรักษาความเป็นเจ้าตลาดข้าวของโลกมีความจำเป็นจะต้องเร่งพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต จากการผลิตแบบ “เกษตร 2.0” เป็น “เกษตร 3.0 ไปจนถึง 4.0” ในที่สุด

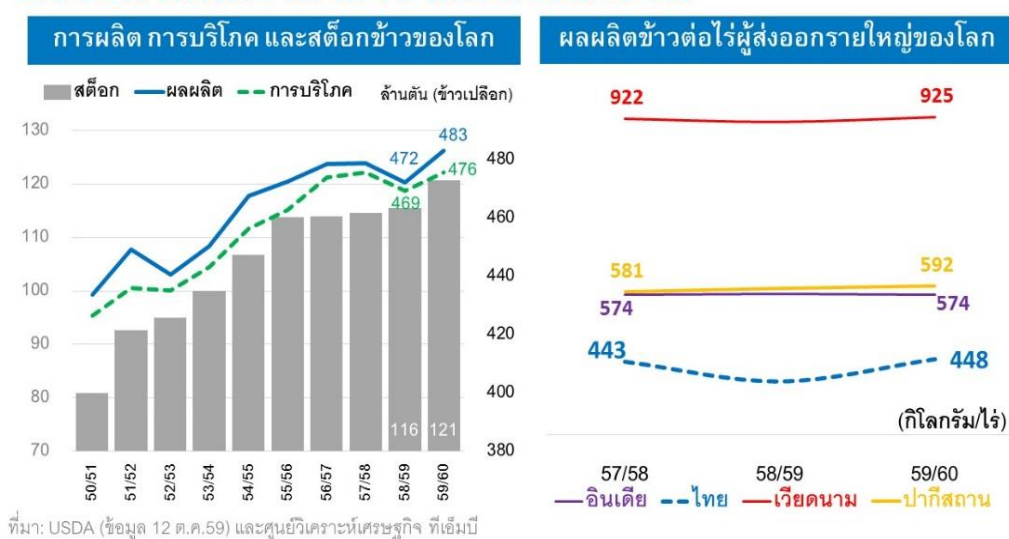
ทั้งนี้ ในการพัฒนาจะต้องยกระดับการผลิตข้าวไปสู่ “เกษตร 3.0” สิ่งแรกที่ต้องทำคือ ต้องจัดโซนนิ่งการเพาะปลูกข้าวอย่างเป็นระบบ โดยพื้นที่เพาะปลูกข้าวที่อยู่ในโซนนิ่งจะต้องมีความเหมาะสมด้านสภาพดิน มีแหล่งน้ำเพียงพอ และจะต้องมีการเก็บข้อมูลทะเบียนชาวนา ที่ตั้งไร่นา ซึ่งการจัดโซนนิ่งการเพาะปลูกข้าวนี้ จะช่วยให้สามารถประเมินผลผลิตข้าวในแต่ละปีได้แม่นยำ เนื่องจากจะเห็นซัพพลายและการผลิตข้าวในทุกพื้นที่และทุกขั้นตอน แน่หนอนว่าการจัดโซนนิ่งการเพาะปลูกข้าวนี้ จะมีพื้นที่เพาะปลูกบางส่วนที่ไม่มีศักยภาพถูกยกเลิกไป ดังนั้น ภาครัฐจะต้องเข้าไปจัดการ โดยไม่ใช่แค่การบอกให้ชาวนาในพื้นที่นั้นๆ “เลิกปลูกข้าว แล้วไปปลูกอย่างอื่นแทน” แต่จะต้องหาอาชีพอื่นให้ ซึ่งการแนะนำต้องเป็นรูปธรรม ไม่เช่นนั้น การจัดโซนนิ่งก็จะเป็นแค่แผนงานในกระดาษเปล่าๆ ที่ไม่มีประโยชน์อะไรเลย เมื่อจัดโซนนิ่งพื้นที่เพาะปลูกข้าวได้แล้ว ภาครัฐจะต้องเป็นผู้นำในการปรับพฤติกรรมกรรมการเพาะปลูกแบบเดิมที่ไม่มีประสิทธิภาพด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวนานำเครื่องจักรกลการเกษตรที่ทันสมัยมาใช้ในทุกขั้นตอนการผลิต เพื่อช่วยลดต้นทุน รวมถึงการให้ความรู้การเพาะปลูกข้าวที่มีประสิทธิภาพ โดยนำความรู้จากงานวิจัยด้านการพัฒนาข้าวที่มีอยู่

มากมายของกรมการข้าว อาทิ การปรับปรุงพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดินของแต่ละพื้นที่ การควบคุมโรคข้าวโดยไม่ใช้สารเคมี ฯลฯ นำมาถ่ายทอดแก่ชาวนา เพื่อพัฒนาไปสู่การเพาะปลูกข้าวแบบ “เกษตร 3.0” อย่างเต็มรูปแบบ

เมื่อพัฒนาได้แล้ว ในระดับต่อไป จะต้องเลื่อนตนเองสู่การปลูกข้าวแบบ “เกษตร 4.0” ในระดับนี้จะต้องนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยใช้ในการเพาะปลูกมากขึ้น เรียกว่า Smart Farming หรือ บางครั้งเรียกว่า เกษตรแม่นยำสูง (Agriculture Precision) ซึ่งประกอบไปด้วย 1) Data Collection คือ การรวบรวมข้อมูล ดิน น้ำ แสง ภูมิอากาศ ด้วยการใช้เครือข่ายเซ็นเซอร์สถานีตรวจวัดอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียม 2) Diagnostics คือ การกรองและเก็บข้อมูลเพื่อสร้างฐานข้อมูลการเพาะปลูกข้าว 3) Geographic Information System Analysis (GIS) คือ การวิเคราะห์ข้อมูลและพยากรณ์ผลผลิตข้าวเชิงพื้นที่ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการวางแผนการเพาะปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพ 4) Precision Field Operations คือ การปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ทั้งกระบวนการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว การหยอดปุ๋ยด้วยรถที่เคลื่อนที่ด้วย GPS การให้น้ำตามระบบ GIS ที่วางแผนไว้ เพื่อให้การเพาะปลูกที่มุ่งหวังผลผลิตเป็นไปอย่างแม่นยำ และสุดท้าย 5) Evaluation คือ การประเมินผลการปฏิบัติการว่า การเพาะปลูกข้าวมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เพื่อประเมินความคุ้มค่า และยังเป็น Benchmark ในการเปรียบเทียบเพื่อพัฒนาการผลิตให้ดีขึ้นในการเพาะปลูกครั้งต่อไป นอกจากนี้ ผู้ผลิตจะต้องเชื่อมต่อกับความต้องการผู้บริโภค (Consumer Connectivity) ผ่านช่องทางการค้าอิเล็กทรอนิกส์อย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นว่าการเพาะปลูกข้าวแบบ “เกษตร 4.0” จะมีลักษณะคล้ายการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม สามารถควบคุมจุดรั่วไหล และพยากรณ์ผลผลิตข้าวได้แม่นยำ ทำให้ชาวนารู้ล่วงหน้าว่าผลผลิตจะออกมาเป็นข้าวพันธุ์อะไร จำนวนเท่าไร และยังสามารถประเมินความต้องการผู้บริโภคได้อย่างแม่นยำ ทำให้ในยามที่ตลาดคาดว่าทิศทางราคาข้าวจะตกต่ำ ชาวนาก็สามารถวางแผนการผลิตให้น้อยลง และนำทรัพยากรไปทำอย่างอื่นแทน ในทางตรงกันข้าม ในยามที่ตลาดคาดว่าราคาข้าวจะสูงขึ้น ชาวนาก็สามารถวางแผนการผลิตเพิ่มขึ้น เกิดการผลิตที่สามารถรองรับดีมานด์ของตลาดได้อย่างสมดุล

ทั้งนี้ ในท้ายที่สุดของกระบวนการพัฒนาการปลูกข้าวไปสู่ “เกษตร 4.0” จำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการทั้งชาวนาและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะภาครัฐจะต้องช่วยเหลือชาวนาอย่างเข้มข้น เพื่อให้ชาวนาสามารถพัฒนาตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายที่สำคัญให้การผลิต การบริโภคในประเทศ และการส่งออกข้าวไทยเติบโตได้อย่างยั่งยืน ■

ปัจจัยกำหนดราคาข้าว และการแข่งขัน

- ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความนี้ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความคิดเห็นของ TMB Bank แต่อย่างใด -
(เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ คอลัมน์: Young Economist ฉบับวันที่ 10 - 12 พฤศจิกายน 2559 เขียนโดยนายธรรมทัช ทองอร่าม)